

УДК: 334.021.1

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-1\(1\)-359-371](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-1(1)-359-371)

Сенченко Василь Васильович, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України», Україна, 01032, м. Київ, бульвар Т. Шевченка, 60, тел. 044-236-99-29, (098)088-08-92, <http://orcid.org/0000-0001-7568-0491>

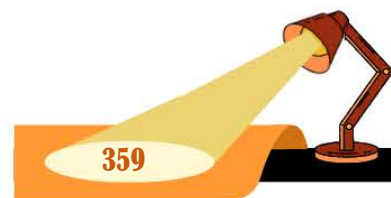
ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

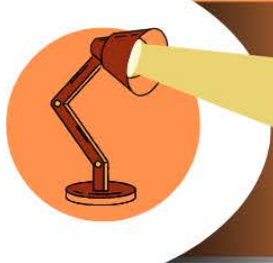
Анотація. Зміщення економічних пріоритетів у бік нематеріальних активів, що відбувається в економіці України останніми роками, визначає підвищення їх значущості для суб'єктів господарювання різних сфер економіки. Залучення нематеріальних активів у фінансово-господарську діяльність підприємств сприяє підвищенню їх капіталізації, інвестиційної привабливості, результативності та конкурентоспроможності. Отже, питання визначення ефективності НМА на підприємствах стають все більш актуальними для держави, адже без налагодженого їх обліку і управління немає перспективи прискореного розвитку промисловості.

У наш час вже неможливо уявити працююче підприємство, яке не використовує такий інструментарій, як реєстрація торгової марки, авторське право; патентування промислового зразка, винахід (корисні моделі); веб-сайти, інформаційні та електронні технології. Нематеріальні активи є однією з найбільш значимих складових багатьох підприємств, вони можуть виступити гарантом їх присутності, конкурентоспроможності та домінування на ринку, що забезпечить постійну прибутковість провідних компаній та підприємств.

НМА є найбільш перспективною та керованою частиною майна, що становить значну частину вартості бізнесу. Це відбувається за рахунок різних складових: для торговельних організацій – в основному за рахунок популярності торгової марки, бренду; для науково-дослідних та впроваджувальних підприємств – за рахунок людського капіталу; для рекламних, консалтингових, аудиторських, фармацевтичних компаній – за рахунок ділової репутації, знань та навичок співробітників.

Проблема вивчення реальної ефективності виробництва від впровадження та використання НМА займає одне із центральних місць серед сукупності проблем, що стоять перед суспільством. Особливо актуальною ця проблема стає на етапі розвитку економіки у зв'язку зі збільшенням конкуренції, глобалізації бізнесу, збільшенням підприємницьких ризиків.

Потрібна класифікація нематеріальних активів, визначення істотних характеристик їх видів, принципи постановки на бухгалтерський облік, методи оцінки та переоцінки вартості, аналіз господарської ефективності нематеріальних активів, їх правова захищеність, порядок проведення експертизи і т.д. Все це перетворює проблему нематеріальних активів в одну з найбільш актуальних економічних і правових проблем на даному етапі руху української економіки у цілому, наукоємного виробництва зокрема до цивілізованих ринкових відносин.

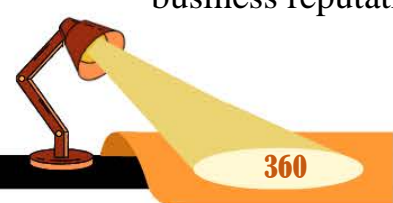
Ключові слова: Нематеріальні активи, об'єкти інтелектуальної власності, ефективність виробництва, оцінка впливу, конкурентоспроможність, фінансова звітність, облікова вартість, ефективності використання.

Senchenko Vasyl Vasyliovych, Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher, State Institution "Institute for Research of Scientific and Technical Potential and History of Science named after G.M. Dobrov NAS of Ukraine", Ukraine, 01032, Kyiv, T. Shevchenko boulevard, 60, tel. 044-236-99-29, (098) 088-08-92, [https // orcid.org / 0000-0001-7568-0491](https://orcid.org/0000-0001-7568-0491).

ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF USE OF INTANGIBLE ASSETS IN UKRAINIAN ENTERPRISES

Abstract. The shift of economic priorities to the side of intangible assets, which has been taking place in the economy of Ukraine in recent years, determines the increase in their importance for business entities in various spheres of the economy. Involvement of intangible assets in the financial and economic activities of enterprises helps to increase their capitalization, investment attractiveness, effectiveness and competitiveness.

Therefore, the issue of determining the efficiency of intangible assets at enterprises is becoming more and more relevant for the state, because without proper accounting and management, there is no prospect of accelerated industrial development. Nowadays, it is already impossible to imagine a working enterprise that does not use tools such as trademark registration and copyright; industrial design patenting, invention (utility models); websites, information and electronic technologies. Intangible assets are one of the most significant components of many enterprises, they can act as a guarantor of their presence, competitiveness and market dominance, which will ensure constant profitability of leading companies and enterprises. Intangible assets is the most promising and manageable part of the property, which makes up a significant part of the business value. This happens due to various components: for trade organizations - mainly due to the popularity of the trademark, brand; for research and development enterprises - at the expense of human capital; for advertising, consulting, audit, pharmaceutical companies - due to business reputation, knowledge and skills of employees.

The problem of studying the real efficiency of production from the introduction and use of intangible assets occupies one of the central places among the set of problems facing society. This problem becomes especially relevant at the stage of economic development due to increased competition, globalization of business, and increased business risks.

It is necessary to classify intangible assets, determine the essential characteristics of their types, accounting principles, methods of valuation and revaluation of value, analysis of the economic efficiency of intangible assets, their legal protection, the procedure for conducting an examination, etc. All this turns the problem of intangible assets into one of the most urgent economic and legal problems at this stage of the movement of the Ukrainian economy in general, knowledge-intensive production in particular, towards civilized market relations.

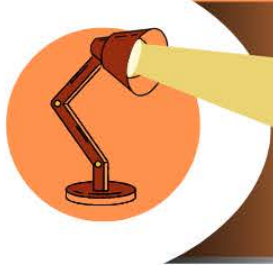
Key words: Intangible assets, intellectual property objects, production efficiency, impact assessment, competitiveness, financial reporting, book value, efficiency of use.

Постановка проблеми. Незважаючи на велику кількість вітчизняних та зарубіжних досліджень і публікацій з даної тематики, в літературі питання щодо теоретичних основ нематеріальних активів знаходять досить слабе своє висвітлення. А саме: недостатнє дослідження економічної сутності нематеріальних активів (зокрема, реєстрації торгової марки, авторського права; патентування промислового зразка, винаходу), недостатня розробленість наукової класифікації, відсутність методики обліку окремих операцій з нематеріальними активами (рівень кваліфікації персоналу, перспективні і довгострокові відносини з клієнтами, прихильність покупців, методи управління компанією, а також внутрішньо генерований гудвіл, що не підлягає визнанню як актив і т. ін.), невирішеність питань організації носіїв інформації, поділу на балансовий і позабалансовий облік, амортизаційної політики. Не знайшли також свого належного висвітлення питання аналізу нематеріальних активів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми ролі НМА як фактору створенню конкурентних переваг приділяється значна увага в наукових працях та дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів таких, як І.В.Бриль, О.М. Гуніна, І.М. Дрогобицький, Г.В. Єршова, П.О. Куцик, Б. Лев, О.О.Сарилова, Н.А.Чугрій та інші. В них автори розкривають зміст поняття «ефективність» і наводять аналітичні методики комплексної оцінки показників ефективності різних видів діяльності. Однак ще безліч питань залишаються невирішеними, зокрема: удосконалення критеріїв ідентифікації НМА, розробка методичного інструментарію оцінки, удосконалення облікового відображення даних активів у обліку та звітності.

В роботі [1] автор досліджує методичні підходи до формування та використання НМА для збільшення капіталізації підприємств. Зокрема:

надано алгоритм використання НМА та виявлено вплив оцінки даного виду активів на фінансовий стан компанії, що дозволить визначити рівень її капіталізації; обґрунтовано методичні підходи до оцінки ефективності використання НМА на підприємстві для забезпечення їх капіталізації, підтверджено дієвість комплексного аналізу ефективності використання НМА підприємства.

Мета статті. Аналіз ролі НМА в процесі капіталізації вартості підприємств України.

Виклад основного матеріалу. *Нематеріальні активи* – активи, які не мають матеріально-речової форми, але мають вартісну грошову оцінку, придбані за плату права на користування землею, водою, корисними копалинами та іншими природними ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, авторські права, права на товарні знаки й торгові марки, патенти, проекти, гудвіл, висока кваліфікація кадрів та інше.

Оцінка нематеріальних активів – комплекс заходів юридичного, економічного, фінансового, організаційно-технічного й іншого характеру, направлених на визначення вартості об'єкта оцінки як товару.

Актуальність роботи обумовлена широким використанням передових технологій та досягнень науки в економіці, які призводять до «інтелектуалізації» капіталу, збільшення значущості НМА стосовно матеріальних та фінансових ресурсів. Саме підвищення конкурентоспроможності продукції (якості, новизни, наявності товарного знака тощо), патентна чистота виробу (продукції), патентно-правове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, а також практична реалізація науково-технічних розробок та низка інших факторів вимагають введення в комерційний обіг НМА, що дозволить перетворити знання, ідеї, відкриття, інформацію тощо в самостійну область використання та економічного аналізу. Основними чинниками зростання вартості компанії та ефективності виробництва у сучасній економіці є НМА, що мають досить складну природу походження.

На сьогодні ситуація в галузі управління НМА на підприємствах України залишається недосконалою. Пов'язано це насамперед з такими існуючими проблемами:

- облікове законодавство звужує склад НМА, зараховуючи витрати по створенню багатьох НМА на витрати звітного періоду. Методика обліку деяких об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) взагалі відсутня. Наприклад, при реєстрації торгової марки деякі витрати не будуть включені у вартість торгової марки або облік фірмового найменування до цих пір відсутній;
- одночасно з існуванням НМА, які в господарській діяльності підприємства знаходяться або на правах власності, або на ліцензійній основі (як позикові), методичний підхід до відображення НМА у звітності однаковий, що призводить до збільшення вартості майна (з позиції використання

витратного підходу) і не дають об'єктивної оцінки для тих користувачів, які не можуть вимагати додаткової інформації;

- досить часто облікова вартість НМА набагато нижче ринкової вартості, що призводить до заниження майнового стану підприємства, оскільки в обліку, як правило, використовується витратний підхід. Наприклад, вартість реєстрації торгової марки підприємства на момент формування НМА та через деякий час буде включати тільки частину понесених витрат, що значно відрізняється від ціни на ринку та з часом, як правило, підвищує вартість зареєстрованої торгової марки;

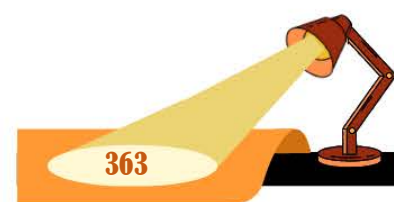
- унікальні НМА часто не враховують у балансі, наприклад, гудвіл не враховується у балансі підприємства доки не відбудеться акт купівлі-продажу підприємства.

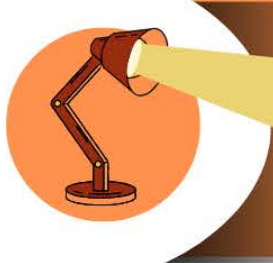
Недосконалою залишається існуюча форма звітності із НМА на підприємстві, в т.ч. невисвітленими є постановка на облік, формування та управління, визначення ефективності використання, відображення НМА у звітності підприємства. У свою чергу, бухгалтери, проводячи облік та визначаючи вартість НМА, не враховують сутність реєстрації торгової марки (товарного знака), авторського права; патентування винаходу, промислового зразка і т. ін. Причиною тому є нерозуміння суті даних об'єктів інтелектуальної власності, сутність навичок їх правильної постановки на облік, управління ними і відображення у звітності підприємства.

Слід зазначити, що фінансова звітність, яка використовується на практиці, дає дуже обмежене уявлення про реальну економічну ситуацію в компанії, слабо відображає інформацію про потенціал її зростання і не розкриває відомості про те, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси, активи та можливості для отримання економічних вигод у майбутньому, внаслідок чого реальна вартість більшості компаній істотно відрізняється від їхньої балансової вартості.

Навіть маючи значні наукові розробки, компанія не завжди впроваджує їх у виробництво або освоєння передових технологій. Основна причина – неправильне встановлення пріоритетів, неефективні методи використання та управління результатами науково-дослідної роботи, проведеної у компаніях. Тому проблеми управління процесом розвитку НМА та їх подальшого ефективного застосування заслуговують на найсерйознішу увагу.

Відповідно до міжнародних стандартів оцінки НМА використовують три основні підходи [2]: 1) витратний; 2) ринковий; 3) прибутковий. Кожен із цих підходів передбачає застосування ряду методів, які дають різні значення вартості оцінюваного об'єкта. Тому у процесі практичної оцінки вартості НМА застосовується порівняльний аналіз використаних методів, виявляються їх переваги та недоліки, здійснюється узгодження вартості і, таким чином, більш обґрунтовано встановлюється ціна об'єкта.

Витратний підхід ґрунтується на вивченні можливостей інвестора щодо придбання нематеріального об'єкта.

Ринковий підхід об'єктивно характеризує вартість ОІВ за умов достатньої насиченості ринку.

Прибутковий підхід ґрунтується на припущенні, що інвестор, який купує ОІВ, обов'язково розраховує на майбутній прибуток, тобто вартість оцінюваного об'єкта визначається його здатністю приносити прибуток.

Більшість підприємств зацікавлені у ефективності вкладень у створення окремих НМА, т. ч. у доході на одиницю вкладених коштів. Зазначимо, що дохід від застосування НМА розраховується як грошові надходження за вирахуванням грошових виплат за певний період. Такий підхід можна реалізувати шляхом капіталізації чи дисконтування грошових потоків від застосування ОІВ. У тому випадку, якщо грошові потоки від застосування НМА у рівні часи не однакові, то вартість визначається дисконтуванням майбутніх грошових потоків. Таким чином, цей метод лежить в основі визначення переваги у прибутку, який має власник НМА.

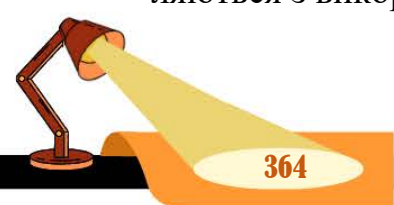
Порівнюючи розглянуті підходи, автор [1] констатує:

- Перевагами *прибуткового* методу є те, що він ураховує майбутні очікування прибутків та видатків підприємства. До його недоліків відносять складність здійснення прогнозу і ядро виражений суб'єктивізм.
- *Ринковий* підхід вигідний тим, що ґрунтується в основному на ринкових даних і відображає ринкові реалії між покупцями та продавцями. Його недоліки полягають у складності отримання вихідних даних на порівнюваних підприємствах, необхідності внесення ряду суттєвих поправок. Цей підхід базується на минулих тенденціях і не враховує майбутні вигоди.
- Що ж до *витратного* підходу, то його перевагами є те, що він ґрунтується на первісній бухгалтерській документації і дає об'єктивну оцінку витрат. А його недолік полягає в тому, що минулі витрати не завжди відображають можливість приносити прибуток у майбутньому.

Як правило, у практиці компаній існують ситуації, коли важко оцінити потенційний чистий прибуток, що відноситься до об'єкта нематеріальних активів. Компанії виробляють широкий асортимент продукції, тому досить складно визначити дохід, який приносить конкретний вид товару, і що складніше – дохід від ОІВ. У зв'язку з цим пропонується використовувати метод роздільного прибутку, що припадає на об'єкти нематеріальних активів.

Аналіз структури НМА показує, що вони дуже неоднорідні за своїм складом, ступенем участі та впливу на фінансово-економічні показники діяльності підприємства, тому при аналізі ефективності використання НМА та їх впливу на результати фінансово-економічної діяльності підприємства рекомендується здійснювати їхнє угруповання за різними ознаками, зокрема:

- збільшення обсягу виробництва продукції (робіт, послуг), що виробляються з використанням НМА;

- підвищення якості виробів, що виготовляються з використанням НМА;
- зниження собівартості продукції (робіт, послуг) або зниження витрат на виробництво на підприємстві загалом зі збільшенням обсягів НМА, що використовуються на підприємстві;
- тривалість використання окремих видів НМА;
- випереджальне зростання обсягу продажів продукції, при виробництві якої використовували НМА, порівняно із загальним обсягом продажів.

Можуть бути використані й інші показники.

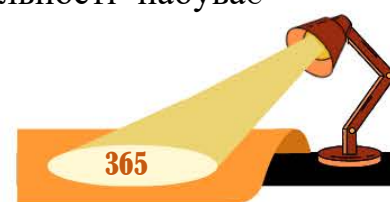
Також можна порівняти витрати, пов'язані з придбанням (створенням) НМА та збільшенням зростання прибутку, обсягу збуту продукції, із зниженням трудомісткості, ціни реалізації. Кожне підприємство може самостійно визначити ефективність використання НМА. Для цього треба порівняти витрати на придбання (створення) НМА та доведення їх до практичного використання з прийнятим на підприємстві показником прибутковості. Якщо темпи зростання доходності (прибуток, обсяг реалізації, зниження собівартості тощо) випереджають темпи зростання витрат, використання НМА ефективно.

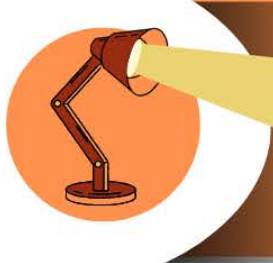
Більшість показників, що використовуються з метою оцінки ефективності інновацій організації, визначається статистичною експертизою, яка вводить елемент суб'єктивності у аналізі. Найбільший ефект досягається за рахунок безперервного моніторингу зазначених факторів та їх значень у порівнянні з аналогічними показниками компаній-конкурентів.

Таким чином, детальний аналіз НМА та визначення їх впливу на ефективність фінансово-економічної діяльності сприятиме зацікавленості підприємств України у збільшенні їх частки у вартості майна, ефективному використанні та зміцненні конкурентоспроможності, у більш об'єктивній оцінці вартості бізнесу.

На сьогодні головним чинником, який визначає ринкову цінність як окремих фірм, так і економіки регіону в цілому, все в більшій мірі стають знання, інформація, людський капітал. Стабільний економічний розвиток підприємств усе більше залежить від нематеріальних активів, які генерують основні конкурентні переваги, а не від традиційних активів, що мають матеріально-речову форму. Саме нематеріальні активи здатні забезпечити максимальну капіталізацію ринкової вартості підприємств, а це в свою чергу принесе додаткові переваги для вітчизняних компаній [3].

НМА слід розглядати як джерело додаткового прибутку та підвищення конкурентоспроможності підприємства в сучасній конкурентній боротьбі. Володіння НМА надає підприємству значних переваг, в т.ч.: сприяють підвищенню вартості підприємства та росту інноваційної привабливості, забезпечують захист прав підприємства. Відповідно актуальності набуває

питання визначення ролі та впливу НМА на діяльність вітчизняних підприємств, а також виявлення проблемних аспектів їх обліку.

У 2014 році найдорожчим брендом світу експерти Millward Brown назвали Google, оцінивши марку лідера інтернет-бізнесу в \$ 158 843 млрд., проти \$ 113 669 млрд. у 2013 р. Google пропонує користувачам численні і безкоштовні інтернет-сервіси, а також різні технологічні рішення, пов'язані з Інтернетом та інформаційними технологіями. Вартість бренду Google за минулий рік зросла майже на 40 %, що дозволило компанії змістити з першої позиції минулорічного лідера – торгову марку технологічної корпорації Apple. Вартість її бренду за минулий рік впала на 20 % і склала \$ 147 880 млрд. проти \$ 185 071 млрд. в 2013 році. Третю і четверту сходинки рейтингу також посіли бренди компаній з високотехнологічної сфери – IBM (\$ 107 541 млрд.) і Microsoft (\$ 90185 млрд.). П'ятірку лідерів замикає бренд мережі ресторанів швидкого харчування Макдональдс (\$ 85706 млрд.), змістивши на шосту позицію бренд виробника безалкогольних напоїв Coca-Cola (\$ 80683 млрд.). У першу десятку найдорожчих брендів планети також увійшли: Visa (\$ 79197 млрд.), AT & T (\$ 77883 млрд.), Marlboro (\$ 67341 млрд.) і Amazon (\$ 64255 млрд.).

Капіталізація деяких українських підприємств, за даними агентства MSCI Barra, у 2014 році складала: “Азовсталь” – \$ 5,3 млрд., “Укрнафта” – \$ 4,5 млрд., “Райффайзен Банк Аваль” – \$ 4,9 млрд., Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча – \$ 4,2 млрд., “Укрсоцбанк” – \$ 1,09 млрд., “Arcelor Mittal-Кривий Ріг” – \$ 8370 млн. Причому “Укрнафта”, “Укртелеком”, “Азовсталь”, Нижньодніпровський трубопрокатний завод, “Дніпроенерго”, “Центренерго”, “Західенерго”, Полтавський ГЗК котируються не тільки на ПФТС (Перша фондова торгова система), але й на Франкфуртській біржі.

Методів оцінки ефективності роботи підприємницьких структур на сьогоднішній день досить багато. Це фінансові методи в яких при розрахунках застосовуються статистичні та балансові дані, моделі оцінки позиції компаній на ринку (що містять кількісні та якісні характеристики): матриця БКГ, матриця І. Ансоффа, модель М. Портера, система збалансованих показників і таке інше. Методика розрахунків економічної ефективності залежить також від галузевої специфіки підприємства. Так, фактори та джерела економії в машинобудуванні і легкій промисловості можуть бути абсолютно різними. Актуальним завданням є розробка комплексних методів оцінки ефективності функціонування, що враховують синергетичний ефект взаємодії виробничої, фінансової та іншої діяльності підприємства [1].

Для ефективного управління діяльністю підприємницьких структур необхідна система управління, що дозволяє контролювати, відстежувати фактори, що впливають на ефективність її діяльності, а, в разі виникнення відхилень, приймати рішення по контруправлінню або по перегляду раніше встановлених планових показників.

Управління, засноване на вартості та капіталізації, коли вартість підприємства є головним критерієм оцінки ефективності його діяльності, в науковій літературі отримало назву «концепція управління вартістю» – Value based management. Відповідно до цієї концепції управління підприємством, з точки зору акціонерів (інвесторів), має бути спрямоване на забезпечення зростання ринкової вартості підприємства і його акцій, так як таке зростання дозволяє отримувати акціонерам (інвесторам) найбільш значимий, у порівнянні з іншими його формами, дохід від вкладень у фірму – курсовий грошовий дохід від перепродажу всіх або частини належних їм акцій, або курсовий негрошовий дохід, що виражається у збільшенні вартості (цінності) належать акціонерам чистих активів, а значить, і суми їх власного капіталу.

Проаналізувавши дослідження, присвячені вартості підприємства, автор [4, с. 187-189] виділяє наступні докази раціональності використання вартості бізнесу (або акціонерної вартості) як характеристики, що відповідає цілям діяльності компанії: для визначення вартості цінних паперів у разі купівлі-продажу акцій підприємств на фондовому ринку; для визначення вартості підприємства у разі його купівлі-продажу цілком або частинами; при реструктуризації підприємства; для оцінки інвестиційної привабливості підприємства; для оцінки інвестиційного проекту розвитку бізнесу; для оцінки ефективності роботи підприємства в цілому; для визначення ефективності управління підприємством та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Показник вартості підприємства є кращим критерієм ефективності діяльності, тому що:

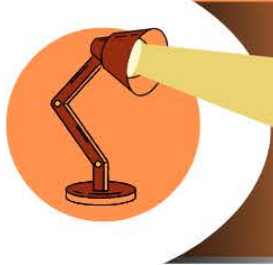
1) він є найважливішою комплексною оцінкою, відповідної економічній ефективності підприємства, що відображає його фінансове благополуччя і очікування перспектив діяльності, що реагує на будь-яку зміну ситуації: зниження рентабельності, погіршення платоспроможності, збільшення інвестиційного ризику, втрату конкурентної сили;

2) облік в управлінні вартістю великої кількості вихідних даних, ніж інші показники ефективності діяльності підприємства, що робить вартість більш інформативним критерієм діяльності підприємства;

3) значення показників вартості носять довгостроковий характер, тому що базуються на розрахунку грошових потоків в певному часовому інтервалі, а ефективність управління, полягає в порівнянні грошових потоків за різні періоди часу з поправкою на мінливі умови і ризик;

4) максимізація вартості в інтересах акціонерів означає більш високу віддачу на капітал порівняно з рентабельністю власного капіталу підприємств, стратегічно орієнтованих на інші цільові групи. У ході глобалізації ринку та підвищення мобільності капіталу, згадані підприємства будуть відчувати нестачу в інвестиційних ресурсах, що може мати наслідком ослаблення

конкурентних позицій. Конкуренція на ринку капіталу пред'являє до об'єкта потенційних інвестицій наступну вимогу: рентабельність інвестованого капіталу повинна перевищувати середньозважену вартість капіталу [4].

Відмінною особливістю вартості підприємства в сучасних умовах є те, що часто вона пов'язана не стільки з матеріальною складовою (будівлі, обладнання тощо), скільки з діловою репутацією, персоналом, результатами інтелектуальної діяльності, іміджем, торговою маркою та іншими нематеріальними активами, тому компанії купуються за ціною, що перевищує в кілька разів вартість їх основного капіталу. Такий значний розрив між вартістю компаній і вартістю їх основних фондів характеризує вплив нематеріальних активів на зростання вартості підприємств.

Важливо відзначити, що існує ряд показників діяльності компанії, які неможливо ідентифікувати і врахувати в балансі та інших нормативних документах, так як вони не відповідають критеріям визнання, встановленими стандартами [5; 6], але суттєво впливають на ефективність діяльності підприємств, у тому числі на формування і зростання їх вартості.

До них можна віднести і кваліфікований персонал, і перспективні і довгострокові відносини з клієнтами, прихильність (loyalty) покупців, методи управління компанією, а також внутрішньо генерований гудвіл. Внутрішньо генерований гудвіл не підлягає визнанню як актив, оскільки він не є ідентифікованим ресурсом (тобто не є виділенням і не виникає з договірних чи інших юридичних прав), який контролюється підприємством і може бути надійно вимірний за собівартістю.

Всі ці активи не мають матеріально-речовинної форми, не можуть бути відчужені від компанії, мають тривалий термін корисного використання. Тому вони можуть бути ідентифіковані як НМА компанії, які з різних причин не можуть бути враховані в балансі, іншими словами – небалансові НМА. Як балансові, так і небалансові НМА дозволяють господарюючому суб'єкту отримати додатковий прибуток, знизити витрати, збільшити обсяг продажів. Тому існує необхідність розробки методів оцінки вартості підприємства, як інтегрального показника ефективності діяльності підприємства, які б враховували вплив не тільки балансових, але і небалансових НМА.

Для того щоб врахувати всі ті різноманітні фактори, які впливають на вартість підприємства, можна скористатися методом створення математичної моделі оцінки вартості підприємства шляхом побудови аналога множинної (багатофакторної) регресії. В якості моделюючого показника розглядається вартість підприємства, який приймається як інтегральний показник при оцінці ефективності діяльності підприємства. Безліч чинників, що впливають на модельований показник – це сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів діяльності підприємства, у тому числі і тих, які не мають вартісну оцінку і не враховуються балансом підприємства. Мета розробки такої факторної моделі

вартості підприємства з урахуванням впливу НМА – виявити ступінь впливу кожного з факторів діяльності підприємства на вартість підприємства, щоб надалі можна було впливати на більш значимі з них для підвищення капіталізації підприємства.

Істотні недоліки діючих методів складаються, головним чином, в тому, що оціночні показники не пов'язані між собою, а кожен НМА розглядається ізольовано від сукупності інших. Для коректної оцінки впливу НМА на показники вартості підприємств необхідне формування *єдиного кумулятивного* НМА шляхом консолідації кількох різнорідних НМА за спільної мети їх використання підприємством. Прикладом такого активу є портфель НМА, який слід визначати як специфічний кумулятивний НМА підприємства, що представляє собою сукупність взаємопов'язаних елементів -НМА, що використовуються для розробки ефективної стратегії інноваційного розвитку, підвищення ефективності фінансово-економічної діяльності. Недоліки розглянутих підходів при визначенні вартості НМА можуть призводити до значних спотворень, а згодом і до дезорієнтуючого тлумачення результатів. Спотворення результатів оцінки НМА одним методом можуть бути істотно зменшені за умови *комплексного підходу* і використання декількох методів оцінки.

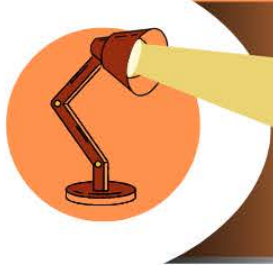
З метою визначення частки НМА у загальній структурі активів балансу в роботі [3] було проаналізовано 15 підприємств України, які вважалися лідерами в своїй галузі. Вибір об'єктів дослідження був також зумовлений відкритістю та доступністю даних фінансової звітності на сайті Smida. Аналіз частки НМА у загальній структурі необоротних активів досліджуваних підприємств був проведений станом на 31.12.2017 р.

Результати аналізу свідчать, що середнє значення такого показника не перевищує 5,81 %, що підтверджує тезу про недосконалість вітчизняної системи бухгалтерського обліку НМА, в межах якої відсутній механізм об'єктивного визнання та оцінювання нематеріального майна вітчизняними підприємствами.

Проведений аналіз охоплює лише НМА, котрі перебувають на балансі підприємств. Позабалансові НМА підприємств, які не відображаються в бухгалтерському обліку, а також елементи інтелектуального капіталу (знання працівників, репутація фірми, лояльність клієнтів) не розглядаються, хоча можуть істотно впливати на ефективність роботи та вартість підприємства. Єршова Г.В. зазначає, що останнім часом роль позабалансових нематеріальних активів значно зросла (особливо це стосується віртуальних підприємств, які базуються на знаннях), й тепер вони можуть сягати 70-80% вартості підприємств [7, с. 110].

Незважаючи на усвідомлення керівництвом визначальної ролі НМА в капіталізації підприємств, їх частка в сукупних капітальних витратах

залишається мізерною – на рівні 4%. Негативним є той факт, що вкладення у НМА залишаються менш пріоритетним напрямом інвестування в Україні. Хоча на сьогодні вони виступають ключовим економічним ресурсом сучасних економік розвинених країн світу. Адже НМА репрезентують наявний інтелектуально-інформаційний потенціал підприємства, за допомогою якого запроваджуються технологічні зміни виробничого процесу, маркетингові, організаційні та інші нововведення відповідно до вимог нової інноваційної моделі економіки. А відтак вони здатні підвищити ринкову капіталізацію та ділову репутацію вітчизняних підприємств [8].

Висновки./Conclusions. Практичне використання НМА в економічному обороті підприємств, перетворення їх на конкретний механізм для комерційної оцінки результатів інтелектуальної праці, інтелектуальної власності дає можливість сучасному підприємству: змінити структуру свого виробничого капіталу за рахунок зміни частки НМА у вартості нової продукції і послуг, збільшивши їх наукоємність, що матиме значення для конкурентної здатності продукції і послуг.

Література:

1. Бриль І.В. Формування та використання нематеріальних активів підприємств для підвищення їх капіталізації: моногр. / І.В. Бриль; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2015. – 84 с.
2. Громадянський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Чугрій Н.А. Роль нематеріальних активів у капіталізації вартості підприємств: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії .- Проблеми системного підходу в економіці. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит , № 5(67), 2018.
4. Сарилова О.А. Влияние нематериальных активов на эффективность деятельности предприятия на рынке / О. А. Сарилова // Проблемы и перспективы экономики и управления: материалы междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, апрель 2012 г.). – СПб.: Реноме, 2012. – С. 187-189.
5. Национальное положение (стандарт) бухгалтерского учета в государственном секторе 122 "Нематериальные активы" от 25 ноября 2014 года N 1163 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.profiwins.com.ua/>
6. Международный стандарт НМА IAS 38 «Нематериальные 70 активы» [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.grossbuh.kz/information/>
7. Єршова Г.В. Нематеріальні активи промислових підприємств України. Фінанси України. 2011. № 11. С. 104-112.
8. Сенченко В.В., Соловійов В.П. Технології смарт-спеціалізації і споживчих інновацій в якості нематеріальної основи віртуальних інноваційних мереж, «Наукові перспективи» (Серія «Економіка»):журнал. 2023.Київ.-№ 12 (42) 2023. – с. 970, С. 426-439.

References:

1. Bryl I.V. (2015) Formuvannya ta vykorystannya nematerial'nykh aktyviv pidpryyemstv dlya pidvyshchennya yikh kapitalizatsiyi [Formation and use of intangible assets of enterprises to increase their capitalization]:/ monohr. / I.V. Bryl'; NAN Ukrayiny, In-t ekonomiky prom-sti. – Kyuyiv, 2015. – 84 s./monogr./I.V. Bryl; NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics. - Kyiv, 2015. - 84 p. [in Ukrainian].

2. Hromadyans'kyy kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]:/ [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/> [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].

3. Chugrii N.A. (2018) Rol' nematerial'nykh aktiviv u kapitalizatsiyi vartosti pidpryyemstv: zarubizhnyy dosvid ta vitchyznyani realiyi [The role of intangible assets in the capitalization of the value of enterprises: foreign experience and domestic realities]:/Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi. Bukhhalters'kyi oblik, analiz ta audyt , № 5(67), 2018/ Problems of the systemic approach in economics. Accounting, analysis and audit, No. 5(67), 2018. [in Ukrainian].

4. Sarilova O.A. (2012) Vliyaniye nematerial'nykh aktivov na effektivnost' deyatel'nosti predpriyatiya na rynke [The influence of intangible assets on the efficiency of an enterprise in the market]:/ O. A. Sarilova // Problemy i perspektivy ekonomiki i upravleniya: materialy mezhdunar. nauch. konf. (g. Sankt-Peterburg, aprel' 2012 g.). – SPb.: Renome, 2012. – S. 187-189/ O. A. Sarilova // Problems and prospects of economics and management: materials of the international. scientific conf. (St. Petersburg, April 2012). – St. Petersburg: Renome, 2012. – pp. 187-189. [in Ukrainian].

5. Natsional'noye polozheniye (standart) bukhgalterskogo ucheta v gosudarstvennom sektore (2014) [National regulations (standard) of accounting in the public sector]:/ 122 "Nematerial'nyye aktivy" ot 25 noyabrya 2014 goda N 1163 [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.profiwins.com.ua/> 122 "Intangible assets" dated November 25, 2014 N 1163 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.profiwins.com.ua/> [in Ukrainian].

6. Mezhdunarodnyy standart NMA IAS 38 «Nematerial'nyye 70 aktivy» [International standard of intangible assets IAS 38 "Intangible assets"]:/ [Yelektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.grossbuh.kz/information/> [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.grossbuh.kz/information/> [in Ukrainian].

7. Yershova G.V. (2011) Nematerial'ni aktivy promyslovykh pidpryyemstv Ukrainy [Intangible assets of industrial enterprises of Ukraine]:/ Finansy Ukrainy. 2011. № 11. S. 104-112/Finances of Ukraine. 2011. No. 11. P. 104-112. [in Ukrainian].

8. Senchenko V.V., Solovyov V.P. (2023) Tekhnolohiyi smart-spetsializatsiyi i spozhyvchykh innovatsiy v yakosti nematerial'noyi osnovy virtual'nykh innovatsiynykh merezh [Technologies of smart specialization and consumer innovations as an intangible basis of virtual innovation networks]:/ «Naukovi perspektyvy» (Seriya «Ekonomika»): zhurnal. 2023. Kyiv. - № 12 (42) 2023. – s. 970, S. 426-439/ "Scientific Perspectives" (Series "Economics"): journal. 2023. Kyiv. - No. 12 (42) 2023. - p. 970, pp. 426-439. [in Ukrainian].

